

VENANTIUS FORTUNATUS: SZENT HILARIUS ÉLETE

ADAMIK TAMÁS (FORD.)¹

(1.) Szent és érdemekben igen boldog Pascentius² főpásztor atyának Fortunatus. Vallásos szíved aggódó buzgalma figyelmeztet, te igen boldog főpásztor, hogy Istennek szentelt életformádban a vallás kérdéseire folytonosan ügyelve gyakorold hivatásod, hogy könnyen beláthasd, te az egyház tudományának művelésére születél, és az emelt a magasba; kétségbevonhatatlanul a régi elrendelés és a katolikus tanítás fundamentumának megtartó öre vagy, és mint jó tanító szakadatlanul igyekszel a nép okulására valamit átadni a legfőbb tudományból, nem istenfélelem nélkül.

(2.) Ezen feladat iránti szeretettől indítatva oly mértékben méltóztattál engem sürgetni, hogy Hilarius hitvallónak, eme legszentebb férfinak a cselekedeteiről írjak, aki téged a bölcsőtől kezdve saját nyomdokai előtt mint különleges emberét felnevelt; te viszont tedd mérlegre legalább a szavait ennek a rám bízott feladatnak,³ mint olyanokat, amelyeket nem teljesen, hanem csak részben fűztem össze, ha egyáltalán visszhangot keltett eme igen régi pásztornak a hangja és valamiképpen az élete is nyájának fülében; egyszóval ő is tanúságot tett hivatásáról, és magad sem rejtegeted szeretetét.

¹ Venantius Fortunatus *Vita sancti Hilarii* című művét Krusch kiadásából fordítottam. Fortunatus galliai szentek életét írta meg: Szent Hilarius, Szent Germanus, Szent Albinus, Szent Paternus, Szent Radegunde és Szent Marcellus életét. Szent Hilariusról írt még egy másik művet is: *De virtutibus sancti Hilarii* (Szent Hilarius erényeiről) Az erényeken itt csodákat ért. 4. Ezen életrajzoknak akkora sikerük volt, hogy az idők folyamán olyan szentéletrajzokat is neki tulajdonítottak, amelyeket nem ő írt. E műveket Krusch az *Opuscula Venantio Fortunato male attributa* (A helytelenül Venantius Fortunatusnak tulajdonított művek) címen közli.

² Krusch ezt írja Pascentiusról: „Fortunatus Szent Hilarius élete című könyvét Pascentius poitiers-i püspöknek küldte el, »akit a bölcsőtől kezdve Hilarius nyomdokai előtt mint különleges szolgáját neveltek fel.« Ebből egyesek arra következtettek, hogy Pascentius Szent Hilarius tanítványaként, mint egy másik Fortunatus, hírneves költő volt, de tévedtek. Pascentius ugyanis nem volt Hilarius tanítványa, hanem azé a monostoré volt, amely Hilariusról kapta a nevét. Miután őt a Szent Hilarius apátja méltóságával ékesítették fel, Pientius püspök halála után, Charibert király parancsára elnyerte a püspöki széket is.” (5–6.)

³ Venantius Fortunatus a könyvet azért küldte el Pascentius püspöknek, hogy esetleges nyelvi és tartalmi tévedéseit helyesbítse, és tekintélyével védje meg. Mindezt tette azon a jogon, hogy Pascentius kérésére, sürgetésére vállalkozott e mű megírására.

(3.) De miközben saját tehetségem kicsinységét mérlegelem, rádöbbenek boldog Hilarius szilárd mérhetlenségére, olyannyira, hogy úgy tűnik, erről csak azt lehet mondani, hogy ez azzal egyenlő, mint az eget ujjal megérinteni, különösen – ahogy hallom – Szent Jeromosnak az az elragadó ékesszólása is vonakodott efféle próbálkozni; saját tehetségét hozzá képest annyira egyenlőtlennek ítélte, hogy jobbnak vélte, ha hallgat.⁴ (4.) Én pedig, akinek semmiféle tudomány öntöző folyói nem állnak rendelkezésére, akit még a szegényes esőcsatorna szűkös cseppje sem áraszt el, saját forrásomból semmit sem hozok elő; ezen vakmerőségemből csak szárazság árad, miközben Hilariuséból Eufratész, Hieronymuséból pedig Nílus hatalmas folyamai törtek elő.⁵ Amit róla a legtudósabb férfiak tudtak mondani, kisebb annál, mint amit érdemel. Ezt a legszentebb férfiút ajánlatosabb nekem csodálni, mint róla beszélni. Méltóbb lenne ezzel boldog Ambrust⁶ megbízni: írjon ő testvéréről, mert az ő szavai erényekhez kapcsolódva virágoztak. (5) De nehogy a túl hosszú oldal inkább visszatetszést keltsen, mint megszólítsa a hallgatót, jóllehet tapintatossággal neked engedelmeskedem, azzal szemben pedig igazságtalanságok követek el, akiről nem méltóképpen beszélek; de hiszem, hogy bocsánatot nyerek, ha odaadással vétkezem. Most pedig bemutatom életét.

(6.) Nos hát az igen boldog Hilarius, Pictavi városának püspöke, Aquitania tartományban született, a Britanniai óceántól mintegy kilencven mérföldre, a gall családok körében a nemesség lámpásával fényeskedik,⁷ sőt nagyszerűsége miatt a többinél ékebben. Ez a többlet szíve fényének köszönhető, mint ahogyan az esthajnalcsillag felragyogva a többi csillagot megelőzi. (7) A bölcsőtől kezdve akkora bölcsesség táplálta gyermekségét, hogy már akkor érzéklni lehetett, hogy Krisztus saját tanainak győzedelmes védelméhez szükséges katonának teremtette.

⁴ Jeromos „Római tanulmányait 367 körül fejezhette be, s utána Valentinianus császár székhelyére, Treviribe utazott, a Rajna félig barbár partjaihoz. Treviri mint katonaváros elkápráztatta nyüzsgésével. Ám ennél sokkal jobban érdekelte a császárváros vallásos élete, két szempontból is. Itt ismerkedett meg Hilarius műveivel, és saját kezével másolt is le belőlük Rufinus számára (Epist. 5, 2.). Másrészt Athanasziosz egykor ide is volt száműzve, és itt léte alatt sokakat megismertetett az egyiptomi remeték életével, és hatására aszketikus életideált követő vallásos közösségek jöttek létre. Az itt látottak miatt döntött úgy Jeromos, hogy Krisztusnak szenteli éltét, de még nem tudta, hogyan.” (Adamik: Szent Jeromos, 229–230.)

⁵ Szent Jeromos Venantius Fortunatusnak kedves szerzője lehetett, főleg levelei nyerték meg tetszését, és a három, szerzetesekről szóló életrajza: „Szent Pálnak, az első remetének élete”, „A fogoly Malchus szerzetes élete” és „Szent Hilarion élete”.

⁶ Szent Ágoston *Vallomásaiból* értékes információkat kapunk Szent Ambrusról, a szónokról. Az első és legfontosabb az, hogy Ambrus sokat prédikált, és 384 körül már híres szónok volt: Szent Ágoston Vallomásai. Fordította és magyarázta Balogh J. I–II. Budapest: Akadémiai, 5, 13, 23; 6, 3, 4. Vö. Adamik: Sanctissima Religio, 300–308.

⁷ Jean Doignon szerint Venantius Fortunatusnak azt a kijelentését, hogy Hilarius nemesi származású, laikus és házasságban volt, nem lehet bizonyítani; vö. Reallexikon für Antike und Christentum XV (1991), 140.

(8.) Végül is feleségét és leányát, az Úr teljeségétől tiszteletreméltó lelkeket anynyira az egyházi szabályzat szerint neveltette, hogy bár még laikusként élt, isteni intésre főpapi kegyelem birtokába jutott: önmagát oly mértékben kordában tartotta önfegyelmével, hogy ezzel szinte jövőbeli szándékát jelezte: Krisztus templomában feddhetetlen papnak készül. (9.) Mert ami a halandók között szerfölött nehéznek látszik, olyan óvatos volt, hogy a zsidókkal és az eretnekekkel nem étkezett, oly nagyon szent férfi volt, hogy a katolikus vallás ellenségeitől elborzadt: nemhogy nem lakomázott velük, de még üdvözlésüket sem fogadta, ha találkozott velük. A dávidi példát követve kerülte ezeket, nehogy megbotránkoztassa őt azzal, hogy asztalukhoz ül.⁸ (10.) Ó mily tökéletes laikus, maguk a papok szeretnének utánzóí lenni; az ő számára nem volt más az élet, mint Krisztust szeretettel félni, és félelemmel szeretni, akik őt követik, a dicsőségért futnak, akik eltérnek tőle, a büntetésért; a hívőre jutalmak, a tagadóra kínok várnak! (11.) Ő pedig most egyeseket a vallás kegyes voltára figyelmeztet, másokat az elképzelhetetlen Szentháromság megvallásáról tájékoztat, a többieket a mennyek országa ígéretével hívogatja, és nem szűnt meg a hit igazságának gyümölcstől duzzadó szavait a nép között ültetgetni.⁹ (12.) Mindez közismertté vált Szent Hilariusról, mivel ekkora fény, még ha akarta volna, akkor sem maradhatott volna rejtve, mert szinte szükségszerű, hogy mások sötéttségét fénybe borította a nép kegyes egyetértésével, vagy inkább Isten lelkének sugallatára; régen misztériumokra¹⁰ jelöltetett ki, megfelelő időben a szent oltárok papjává választották. (13.) Napról napra növekedett jóhíre, az erények szolgálóleánya, és hírneve nem elégedett meg azzal, hogy csak Gallia területeit világította be, hanem a külföldi nemzeteket és égtájakat is betöltötte. Mivel érde-meinek kegyelme szétáradt, e boldog főpapnak a dicsősége hamarosan az egész földkerekségen katonáskodott.¹¹

⁸ Bruno Krusch biztos abban, hogy ezt az életrajzot Venantius Fortunatus állította össze, ugyanaz, aki a csodáiról is írt egy könyvet, ami szintén fennmaradt. Több adatot, amiket elmondott Hilariusról Sulpicius Severusból merített; Hilarius másik, feltételezett levele, amely, úgy látszik, lányához, Abrához szól, „hamisnak tűnik” – írja. Igen rossz véleményem van az életrajz adatairól: „Meséken kívül Fortunatus semmi újat nem adott át az emlékezetnek; semmi olyan kutatást nem végzett műveiben, ami az egyháztörténetnek nagy hasznot hozott; úgy tűnik, még azt sem ismerte, amit Hieronymus *Hírneves férfiak* című művének 100. fejezetében Hilariusról írt. Így hát Hilarius életét, ami fennmaradt, Sulpicius Severusból, fiktív levelekből és mesékből fércelte össze, és ez távol áll attól, ami Fortunatus dicséretére válhatna” – állapítja meg Krusch (6).

⁹ Venantius Fortunatus itt Hilarius fő művére, a *De Trinitate*-re utal, amellyel kapcsolatban már Teuffel egyetértően idézte Jeromos levelét, amely szerint stílusával és könyvei számával Quintilianust utánozta: „Hilarius... XII Quintiliani libros et stilo imitatus est et numero” (Teuffel-Schwabe: *Geschichte der römischen Literatur*, §418.).

¹⁰ Małunowicz: *De voce*, 264, szerint a *mysterium* szó Hilariusnál fordul elő a leggyakrabban: 84-szer; Tertullianusnál 6-szor; Cyprianusnál 1-szer; Arnobiusnál: -; Lactantiusnál 27-szer.

¹¹ Vö. Goffinet: *L'utilisation*, 6–7.

(14.) Így hát Constantius császár idejében, amikor a mérgező ariánus eretnecség a gyökeréből kisarjadt mérges virágával, akkor ez a legszentebb férfi, félelem nélkül, a hit buzgalmát magára öltve, mint harcos zászlótartó a hadsorok közepébe rohant, az eretnekek kardjai közé, az ellenséges üvöltözés közepette, bízván Krisztus szeretetében, egyáltalán nem félve a haláltól, egytől viszont nagyon félve – ami távol legyen tőle –, hogy a vallás megcsúfolásával kell élnie. (15.) Közülük Valens és Ursatius, akik gonosz hiszékenységükkel igyekeztek Isten egyházát makacsul megzavarni, a császárt meggyőzték arról, hogy ezt az igen művelt férfit, akiről beszélünk, továbbá a Mediolanumi Dionysius és a Vercellaei Eusebius száműzetésre ítélik.¹² Az eretnekek ugyanis semmit sem tudtak elérni Szent Hilarius ékesszólásával szemben. (16.) A hit ellensége azt remélte, hogy valamiféle felhővel befedheti a katolikus fényességet, ha ezt a férfit száműzetésbe taszítják, eltávolítják a harcból: hiszen, ahogy mondják, melyik perverz akar harcolni, ha a néma és a sánta sem szavakat kiejteni, sem futni nem képes, hanem mint az úszó a tengerben, elmerül az ékesszólás hullámával szemben. (17.) Így hát Kis-Ázsiába Frígia területére küldve száműzetésbe, erénye gyarapításáért köszönetet mondott, mivel minél messzebbre távozott saját hazájától Krisztus nevéért, annál inkább kiérdemelte, hogy pontosan annyival közelebb kerüljön az éghez.¹³ Miután megérkezett a kívánt helyre, nem szabad elhallgatnunk, hogy milyen engedményt kapott. (18.) Mert ebben az időben a Szent Lélek kinyilatkoztatásából megtudta, hogy leányát, az igen boldog Abrát, akit anyjával együtt Pictaviben hagyott, feleségül kérte egy rendkívül előkelő, gazdag és csinos ifjú. Az apa azonban folytonos imádkozásának eredményeképpen egy makulátlan égi jegyesről gondoskodott számára. (19.) Hamarosan, amikor alkalom adódott, saját kezével aláírt levelet küldött lányának, amely elégséges sóval volt fűszerezve, és illatos kenőcsökkel átitatva, amelyet Pictaviban ajándékként őriznek, jelezvén neki, hogy aggódó atyjaként olyan jegyesről gondoskodott számára, akinek nemessége az égig ér, szépsége legyőzi a rózsákét és a liliomokét, szemei a drágakövek fényével fényeskednek, ruhája háttérbe szorítja a hó tündöklését, ékességei kimondhatatlan fényártól virulnak, gazdagsága királyságokat hordoz önmagában, bölcsessége felfoghatatlanul villámlik, édessége a lépesmézet maga mögött hagyja, szemérmessége örökre érintetlenül létezik, illata édességet áraszt, kincsei fogyás nélkül kitartanak. (20.) Kiegészítve tehát a figyelmeztetést, hogy a lánya rosszul döntve senkihez se menjen feleségül addig, amíg meg nem várja apját, aki jegyest ígért neki, és az ígéretével együtt megérkezik. Abra ezt kedvesen fogadta, és mintha a levélben a jegyesét ölelné, követte az intelmet, senkihez nem ment feleségül. De hogyan jutott el az ígért jegyeshez, ennek elbeszélését a későbbiekre tartogatjuk.

¹² Vö. Albrecht: *Geschichte der römischen*, 1290: ellenük állította össze a *Liber adversus Valentem et Ursacium* című művét.

¹³ Vö. Conte: *Letteratura latina*, 504–505.

(21.) Ezenközben amikor az ariánus eretnekség gonoszsága az egész földkerekségen tombolt,¹⁴ a császár általános érvényű rendeletet adott ki, hogy az összes keleti püspökök Isauria Seleucia nevű városába gyűljenek össze, hogy megvitassák, hogyan értelmezzék a hit igazságát. Ekkor a többiekkel együtt Szent Hilarius is arra kényszerült, hogy Frigiából a fentebb említett helyre utazzon állami postaszolgálattal. (22.) Amikor egy bizonyos erődítményhez megérkezett, és vasárnap elment a templomba, tüstént egy pogány lány, Florentia, keresztül furakodva a népsokaságán, hangosan kinyilvánította, hogy az Isten szolgálja érkezett meg, és a lába elé rohanva, addig könyörgött neki, amíg a kereszt jelét tőle szabályosan meg nem kapta. (23.) A leányt az apja, Florentius is követte, és az egész családja kiérdemelte, hogy az Úr nevében megkeresztelkedjék. Ez a Florentia elhagyva szüleit, Hilarius nyomait követve egészen Pictaviig vele ment, és azt hirdette, hogy nem az az apja, aki nemzette, hanem az, aki megkeresztelte. (24.) Amikor pedig Seleuciába megérkezett, mindenki nagy lelkesedéssel fogadta, azért, hogy az isteni irgalom ezt az igen bölcs és egyedülállóan művelt férfit a világ színpadán léptesse fel, ahol a hitről kell határozni. (25.) Innen a vizsgálat után, felismerve az ellenségeket és legyőzve, a határozatokat írásban rögzítve, a zsinatot sikeresen befejezve, a császárhoz követséget küldenek: vele ment Szent Hilarius is, bár nem kötelezték rá, mert attól félt, hogy még újjáéled az elítélt hitszegés a vallás tantételeivel szemben. (26.) De hosszú lenne kifejteni, hogy a riminii zsinatra hogyan lopakodott be kigyósi klással az eretnekek csalárdsága, koholt ferdítéssel egyiket a másikra vonatkoztatva, és később a császár gonoszsága a seleuciai küldöttekre hártotta a fondorlatot. (27.) Hilarius, Krisztus atléta azonban felismerve azt, hogy Riminiben veszélyesen előtérbe került a sátán hazugsága, oly mértékben, hogy a keleti részeket is fondorlatos hazugság szennyezte be,¹⁵ kéréseit három könyvben terjesztette elő a császárnak, hogy szemé elé tárja az ellentétes nézeteket, a vallással kapcsolatos eretnek viták szabadosságát, hogy a hamisság ne homályosítsa el az igazságot, hogy a gonoszság ne győzze le a méltányosságot, hogy a császár ne szálljon szembe Istennel, hogy a hitszegés ne lázadozzon a hit ellen. (28.) Ezek után Valens és Ursatius, lelkiismeretfurdalásuktól megrémültek, mert hamarosan ráébredtek, ha lehetőséget adnának a vitára, Hilarius ékesszólása legyőzné őket, feltűzelték a császár lelkét, amely a rosszabb oldal elkötelezettje volt, hogy sürgősen küldje vissza e boldog férfit Galliába, mondván, amíg ő jelen van, az eretnek mesterkedések nem lehetnek sikeresek.¹⁶ (29.) Ezt elérve, Hilarius kénytelen visszatérni Galliába, bár úgy véli, hogy inkább

¹⁴ Vö. Perendy: Az arianizmus, 60–67.

¹⁵ Vö. Brennecke: Hilarius, 352–359: a riminii és a seleuciai zsinatok katasztrofális csapást jelentettek a homousianus nyugati és a homoiusianus keleti püspökségekre, és megmutatták milyen a császári egyházvezetés. Valens és Ursacius ezt a formulát erőltették át: *homoiosz katasz graphasz* (uo., 353).

¹⁶ Vö. Bayet: Littérature, 475.

elviselné a száműzetést, mint ott befejezetlenül hagyja az egyházban keltett zűrzavart. (30.) Ó, boldog főpap, aki a legnagyobb veszélyben ment az ellenséges bíró császári ítélőszéke elé, a kínzatás félelme nélkül. Teljes szívéből valóban szerette Krisztus királyságát, és nem félt Constantius császárságától. Mert hogy az Úrért így kitette magát a nyilvánvaló veszélynek, ha lett volna gyilkosa: lelke azonban elnyerte a dicsőséget, még ha az idő nem is hozta el a büntetést. (31.) De tanúsítom, hogy az isteni szándék őrizte meg őt mindenki megjavításáért. Mert sokak nyelve elismeri, hogy a súlyos tévedéstől megzavart egész világot a Galliában Hilarius által gyakrabban összehívott zsinatok vezették vissza az igazság útjára. (32.) De hát mi különbség van a között, hogy mártíromsággal érte el az örök életet, vagy azért élt tovább, hogy mások el ne pusztuljanak? Nos, ha legszentebb lelkét nem is a gyilkos kardja vette el, a mártíromság pálmáját mégsem veszítette el.

(33.) Miközben pedig hazafelé tartott szülőföldjére, akkor a boldog Márton, hozzá hasonlóan módon érdemek el nem rejtett fénye, – aki később majd Hilariustól az ördögűző fokozatot kapja –, megtudva, hogy Hilarius visszatért, gyorsan Rómába ment. Mikor pedig kiderült, hogy elkerülte, egészen Galliáig követte. (34.) Márton ugyanis, aki mint hitjelölt eddig csak azt érdemelte ki, hogy Krisztust köpenyével befedje, csak akkor siethetett odaadóan hozzá, amikor már belátta, hogy lelke minden tekintetben telve van misztériumokkal. Nem csoda, ha az, aki előbb látta meg Istent a szegényben, csak később ismerte fel őt a tanítóban

(35.) De nem illik hozzánk az sem, hogy mellőzzünk egy híres csodáját. Mert amikor Gallinaria szigetéhez közeledett, a szomszédok elbeszélésből megtudta, hogy ott számtalan hatalmas kígyótest tekereg mindenfelé, és éppen emiatt, ámbár közelinek tűnt nekik ez a sziget, megközelíthetlensége miatt távolabbnak látszott nekik, mint Afrika. (36.) Miután ezt meghallotta Isten embere, érezte, hogy e bestiális csatából győztesen fog kikerülni. Az Úr nevében előbb keresztet vetett, majd leszállt a szigetre. Őt látva a kígyók menekülőre fogták, mert nem tudták elviselni látását. (37.) Ekkor leszúrta botját a földre, kijelölte vele, hogy meddig terjed ki az erény hatalma: ezután már nem volt szabad nekik elfoglalni azt, amit megtiltott; mintha a szigetnek ez a része nem is föld lenne, hanem tenger. Amíg ezt a részt a kígyók féltek megérinteni, könnyebb volt nekik a tengeren átmenni, mint a hangon. (38.) Ó megingathatatlan határ, amelyet a beszéd ültetett! Nyilvánvaló ebből, hogy mennyivel jobb a második Ádám a réginél. Az kígyónak engedelmeskedett, ennek olyan szolgálói vannak, akik parancsolni tudnak a kígyóknak. Azt a paradicsom székhelyéből kivetette ez a bestia, ez ágyaiból kizárta a kígyókat. Ez a kígyó elvetette a régi hazugságot, mert megtanulta teljesíteni a parancsot. (39.) Ó Hilarius édessége, gyógyszere és érdeme, aki elől késlekedés nélkül elfutottak a mérgek. Visszaadta a földet az embereknek, mivel vadállat helyett lakosként kelt át rajta. De térjünk vissza a sorrendhez!

(40.) Amikor a száműzetésből hazatérve megérkezett Pictaviba, valamennyien a legnagyobb szeretettel tapsoltak neki, azért, mert az egyház visszanyerte főpapját,

a nyáj pedig pásztorát.¹⁷ És ha úgy örültek, mintha ekkor vele együtt valamenynyien visszatértek volna hazájukba, akkor nélküle úgy sírtak, mintha vele együtt száműzöttek lettek volna.

(41.) Amikor pedig megparancsolta, hogy boldog Márton Locoteiacus nevű helységben pihenjen meg, kiérdekelte, hogy feltámasszon egy halottat Isten erejével. (42.) Néhány nap múlva ugyanis egy kisgyermek a keresztség újjászületése nélkül halt meg, mert kettős haláltól elítélve nem élhetett tovább. (43.) Ekkor a halott anyja, aki már nem volt anya, minthogy másik gyermeke nem volt, Szent Hilarius lába elő leborulva, könnyeivel öntözve szülöttének testét, felkiáltott: „Márton még kezdő hitjelöltként visszahívott egy halottat, te főpapként add vissza, kérlek, fiamat akár nekem, akár a keresztségnek, hogy te, akit a nép atyjának ismerünk, érd el, hogy engem anyának hívjanak.” (44.) Így inkább a könnyeitől kérve, mint szavaitól megindulva, az Isten embere szokásos fegyvereit alkalmazva leborul a földre. A halott sápadtsága lassan pirosodni kezd, hideg tagjai, mivel visszatért lélegzete, melegednek, szemei érzékelik a bolygó fényt, mert szempilláinak kapui felnyílnak, hangja levegőt véve mellének otthonából megfúva megszólal, a feltámadt a saját lábán járni kezd, egész teste korábbi állapotában megújul. (45.) Mit mondjak még? Addig feküdt a porban a pap, míg mindketten egyszerre fel nem keltek, az öreg az imádkozásból, a kisfiú a halálból. Íme a dicséretes élet, amely felebarátja testéből imáival elűzte a halált, kifosztotta az alvilágot, Krisztusban reménykedve. Megszűnik ott a halál joga, ahol Hilarius imádkozni kezd. De szavaink nem tudják e nagy dolgot jobban felékesíteni, mint az ő érdemei. Most pedig azt kell megemlítenünk, amit fentebb megígértünk: hogy a többi csodáját hogyan koronázta meg ezzel az alábbi csodával.

(46.) Nos hát igen boldog leányát, Abrát, akinek levelet írt a száműzetésből, sértetlenül viszontlátta; megszólítja olyan kedvesen, amilyenre csak az apa képes és a szónok ékesszólása. Mit mondjak? Megszólítja Hilarius, akinek ékesszólásával – rajta kívül – aligha merném bárkiét is összehasonlítani, kivéve azét, aki Szentlélekkel van eltelve: kipuhatolva lelkét, hogy érdekelné-e olyan jegyes, akiről az atyai kedvesség gondoskodik. (47.) Akkor leánya szívesen és vágyódva kívánta, hogy hamarosan egyesüljön vele. Ezt az akaratát a jámbor apa tiszteletben tartotta, nem szűnt meg imádságba merülni addig, amíg a leánya fájdalom nélkül, káros hatás nélkül Krisztushoz el nem költözött a világ jelen csúfságából: ahogyan illett, tiszteletre méltóan eltemette.¹⁸ (48.) Ó temetés dicsősége, amelyet jobbnak tartanak, mint az életet, mert amit az életből elvett, azt az égbe felküldte! Valóban, ahogyan én látom, több volt, így meghalasztani, mint feltámasztani. Mert a biztos üdvözülés: bűnöktől nem beszennyeződni. Hányan kívánnának, vagyonuk és életük átadásá-

¹⁷ Handbuch der lateinischen Literatur, 448–449.

¹⁸ Simonetti: Hilaire, 1158, megállapítja, hogy Hilarius levele lányához, Abrához „biztosan apokrif”.

val is, ilyen átmenetet vásárolni, ha esetleg kereskedőt találnának? Mi a különbség a kisgyermek feltámasztása és a meghalasztás misztériuma között? Azt a keresztiségre támasztotta fel, ezt az uralkodásra predestinálta, csakhogy abban a bűn lehetősége megmaradt, ez folttalanul végződött. (49.) Amikor ezt látta boldog Abra anyja, követeli a főpaptól, hogy ő is érdemes arra, hogy a világ bűnéből kiragadva a lányával együtt jelen legyen a királyságban. Óhaját megfontolva folytonos imádkozással maga előtt őt is átküldte a dicsőségbe. (50.) Ki fog úgy vélekedni, hogy ezt a férfit úgy szerette az Úr, hogy feleségét és a lányát megvetette? Mégis abból felismerhetjük, hogy jobban szerette őket, minthogy az anya és a lánya általa került át az örök fénybe. Ki az, aki megkísérelné az öntöző tehetség bőségét tőle elragadni, vagy képes lenne szavaival méltó szavakat találni? Ahogyan ő az osztatlan Szentháromság könyveit fennkölt szavaival összefűzte, vagy a dávidi éneknek a könyvét, s annak egyes darabjait szárnyas szavaival felemelte?¹⁹ (51.) Mennyire előrelátó volt a fejtegetésben, mély a tárgyalásban, ékesszóló a tudományban, csodálatos az erényben, sokrétű az elbeszélésben, finom a cáfolásban, furfangos a próféta szavaival, mint a kígyó, nem mellőzve az egyszerű galamb kedvességét sem, megnyerő tehetség sójával; a beszéd forrása, a tudomány kincstára, a tanítás fénye, az egyház védelmezője, ellenségeinek legyőzője. Aki a mondásait olvassa, nem hiszi el, hogy mondta, hanem inkább mennydörögte. Emberfeletti volt tudása, ezért olyan óvakodva vélekedett a vallásról. (52.) De aki meg akarja őt ismerni, emlékezzék száműzetésére, mérlegelje érdemeit, fontolgassa mondásait, vizsgálgassa mindennapi jeleit. Ő, amíg életben volt a világban, vagy írásba foglalta az egyház tanításának documentumait, vagy harcban letiporta az eretnek bűnöket, vagy csodáinak szavazatát nyújtotta a kérőnek: ezek az Úr akaratából mind a mai napig fennmaradtak beszédeinek köszönhetően.²⁰ (53.) De az én nyelvem nem elég ahhoz, hogy minden egyes dolgot, amit a Szentlélekről, aki általa részint cselekedett, részint pedig szólott, előadjam úgy, ahogy az méltó hozzá. Bocsássa meg nekem kegyesen, hogy sok mindent mellőztem, és csak kevés dolgot írtam meg. (54.) Így hát, amikor ez a legboldogabb Hilarius a jelen világ életéből dicsőséggel elköltözött Krisztushoz, a föld sírt, az ég pedig örvendezett.

¹⁹ Itt Venantius Fortunatus Hilarius *Liber hymnorum* című művére is utal.

²⁰ Vö. Zehnacker – Fredouille: *Littérature latine*, 378–80.

BIBLIOGRÁFIA

- Adamik Tamás: *Szent Jeromos Nehéz az emberi léleknek nem szeretni. A keresztény életéről, irodalomról és tudományról.* Latinból fordította, a jegyzeteket és az utószót írta Adamik Tamás. Budapest: Helikon, 1991.
- Adamik Tamás: *Sanctissima Religio. Vallás- és irodalomtudományi tanulmányok.* Budapest: Szent István Társulat, 2012.
- Albrecht, Michael von: *Geschichte der römischen Literatur von Andronicus bis Boethius.* II. Bern – München: K. G. Saur Verlag, 1992.
- Bayet, Jean: *Littérature latine.* Paris: Armand Colin, 1965.
- Brennecke, Hanns Christof: *Hilarius von Poitiers und die Bischofsopposition gegen Konstantius II. Untersuchungen zur dritten Phase des arianischen Streites (337–361).* Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1984.
- Conte, Gian Biagio: *Letteratura latina. Manuale storico dalle origini alla fine dell'impero romano.* Nuova edizione. Firenze: Le Monnier, 1991.
- Goffinet, Émile: *L'utilisation d'Origène dans le Commentaire des psaumes de saint Hilaire de Poitiers.* *Studia Hellenistica* 14. Louvain: Publications Universitaires de Louvain, 1965.
- Handbuch der lateinischen Literatur der Antike.* Herausgegeben von Reinhart Herzog und Peter Lebrecht Schmidt. Fünfter Band. *Restauration und Erneuerung 284–374 n. Chr.* Herausgegeben von Reinhart Herzog. München: C. H. Beck, 1989.
- Krusch, Bruno: *Venanti Honori Clementiani Fortunati presbiteri italici Opera pedestria. Recensuit et emendavit Bruno Krusch.* Unveränderter Nachdruck der 1885 bei der Weidmannschen Verlagsbuchhandlung, Berlin, erschienenen Ausgabe. München, 1981 (*Monumenta Germanicae Historica, Auctores Antiquissimi* 4, 2).
- Małunowicz, Leocadia: *De voce sacramenti apud s. Hilarium Pictaviensem.* Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1956.
- Perendy László: *Az arianizmus rövid története = Tóth Endre – Vida Tivadar – Takács Imre (szerk.): Szent Márton és Pannónia. Kereszténység a római világ határán.* Pannonhalma – Szombathely: Apátsági Múzeum – Iseum Savariense, 2016, 60–67.
- Simonetti, Manlio: *Hilaire de Poitiers. Dictionnaire Encyclopédique du Christianisme Ancien, t. 1.* Paris: CERF, 1990, 1154–1158.
- Teuffel, Wilhelm Sigmund–Ludwig Schwabe: *Geschichte der römischen Literatur.* Vierte Auflage. Leipzig: Teubner, 1882.
- Zehnacker, Hubert – Fredouille, Jean-Claude: *Littérature latine.* Paris: PUF, 1993.